

GUVERNATOR NECUNOSCUȚ AL MOESIEI INFERIOARE ÎNTR-O INSCRIȚIE DIN CALLATIS

DE

D. M. PIPPIDI

O dedicație fragmentară din Muzeul Eforie merită să rețină atenția cercetătorului prin problemele pe care le pune, dacă nu prin încheierile pe care le îndreptățește. E vorba de o placă de marmură ruptă la stînga, jos și mai puțin la dreapta, unde cadrul care înconjoară cîmpul scris e distrus la înălțimea rîndului 5, fără ca textul să fi avut de suferit¹.

În ciuda marilor lacune de la începutul primelor trei rînduri, întregirea acestora nu prezintă dificultăți. Nu același e cazul rîndului 4, redus la cîteva litere, și unde ceea ce s-a pierdut nu-i altceva decît numele unui legat imperial a cărui identitate — pentru motive ce se vor vedea — e departe de a fi lesnicioasă.

În privința caracterului documentului, situația e limpede. Cu multă certitudine ne găsim în fața unei inscripții menite să cinstească — în același timp cu un împărat al cărui *cognomen* puțin comun îl face ușor de recunoscut — pe guvernatorul în funcție al Moesiei Inferioare și, poate, unele autorități locale². Firește, explicația acestei manifestări de lealism ne scapă, ca și personalitatea dedicantului. Dacă sînt multe șanse să fie vorba de un individ (preot, magistrat sau simplu particular), exclus nu-i nici ca inițiativa să fi venit din partea unei comunități sau a oricărei alte forme de asociație, civilă sau religioasă.

Considerațiile ce precedă ne permit să întrevădem schema de care textul mutilat se apropie și, în felul acesta, să-i încercăm întregirea pornind de la un formular cunoscut. Asemenea mărturisiri de credință față de un împărat (sau de colaboratorii săi apropiați) încep de cele mai multe ori cu cuvintele: Ὑπὲρ τῆς τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος τύχης — și e tocmai ceea ce mi se pare a reieși din primele trei rînduri ale fragmentului nostru, unde, fără teamă de a mă înșela, cred a putea citi :

[Ὑπὲρ τῆς τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος Μάρκου] Αὐρηλίου Κομό-
[δου Σεβαστοῦ τύχης τε καὶ αἰωνίου διαμονῆς καὶ τοῦ σύν-
[παντος αὐτοῦ οἴκου, καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ κρ[α]τίστου ὑπατικοῦ...]

¹ Dimensiuni în centimetri : 31,5 × 32 × 3 ; înălțimea literelor : 35 — 45 mm. În ultimul moment aflu că fragmentul a fost transferat la Muzeul Regional al Dobrogei, Secția arheologică, unde se păstrează sub numărul de inventar 15.951.

² Vezi dedicația din Histria reprodusă mai jos p. 128 și n. 8.

Cu privire la textul astfel întregit se impun două observații. Una privește numele cel mic al împăratului onorat, cealaltă ortografia *cognomen*-ului pe care-l poartă. Cînd e vorba de *praenomen*, se știe că marea majoritate a izvoarelor numesc pe fiul lui Marcus Aurelius, după urearea sa pe tron, *Marcus*³. Nu lipsesc, e adevărat, documente epigrafice care-l numesc *Lucius* (ca fragmentul de dedicație descoperit la sfîrșitul secolului trecut la Mangalia, curînd după aceea editat de Tocilescu⁴), dar în asemenea cazuri e vorba fie de inscripții anterioare anului 180, fie de inadvertențe din partea unor provinciali neinformați de noile rînduiri stabilite în Capitală⁵. Cît privește ortografia supranumelui — în textul nostru *Comodus* —, ar fi de bună seamă greșit s-o considerăm ca o neatenție a lapidului. Spre convingere, n-avem decît să deschidem *Corpus*-ul inscripțiilor grecești din Bulgaria, unde exemplele acestei grafii abundă⁶. Așa stînd lucrurile, ar fi desigur exagerat să căutăm a corecta piatra, și e motivul pentru care prefer să scriu KOMO[ΔΟΥ], respectînd o deprindere destul de răspîndită în regiunile trace ale Imperiului⁷.

Revenind la formularul invocat înainte, trebuie să observ că asemenea inscripții ni s-au păstrat în număr mare, ceea ce mă dispensează de a cita mai multe exemple. Menționez totuși dedicația descoperită la Histria în 1949 și publicată în 1954⁸, în care asociația închinătorilor vîrstnici ai lui Dionysos (σπεῖρα Διονυσιαστῶν πρεσβυτέρων) își manifestă devotamentul pentru Elagabal, pentru Iulia Maesa, pentru prefectii pretoriului, pentru Senat și oștile imperiale, — fără a uita pe guvernatorul din acel moment al Moesiei, Titus Flavius Nouius Rufus, nici Sfatul și Poporul cetății milesiene :

- 2 Ὑπὲρ τῆς τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος Μ. [Αὐρ. Ἀντωνεῖνο]υ Σεβαστοῦ
 Εὐσεβοῦς Εὐτυχοῦς τύχης καὶ Ἰουλίαι[ς Σεβαστῆς Μητρ]ῶς κάστρων
 4 καὶ τῶν κρατίστων ἐπάρχων τοῦ κυρίο<υ> Α[ὐτοκράτορος] Οὐαλερίου
 Κωμάζοντος καὶ Ἰουλίου Φλαβιανοῦ κ[αὶ ἱερᾶς συγ]κλήτου καὶ ἱε-
 6 ρῶν στρατευμάτων καὶ ὑπὲρ τοῦ διέποιντος τ[ῶν] ἐπάρχειανύ-
 πατικοῦ Τ. Φλα. Νοοῦίου Ῥούφου καὶ βο[υλῆς] καὶ δήμου τῆς
 8 λαμπροτάτης Ἰστρινῶν πόλεως . . .

Cum e ușor de văzut, redactorii celor două documente aveau sub ochi același model. Astfel, fără a pretinde să reconstituim inscripția pînă la sfîrșit, ne putem încumeta să ghicim măcar conținutul rîndului 4, pornind de la puținele litere pe care le mai putem recunoaște.

În această privință sint de făcut mai multe observații, începînd cu aceea că, ruptura de la începutul rîndului urmînd în chip vizibil dîra

³ PIR² I (Berlin, 1933), p. 301, nr. 1482.

⁴ AEM, VIII, 1884, p. 3, nr. 5: Λουκίω Α[ὐρη]λίω [Κομμ]όδω. În inscripția din Serdica, IGB IV 1902, *praenomen*-ul Lucius a fost corect restituit de editor, dat fiind că e vorba de un document anterior morții lui Marcus Aurelius.

⁵ CIL III 14370^a (Kipfenberg).

⁶ Vezi, cu titlu de exemple, IGB II 781 (Pliska) și III 881 (Philippopolis).

⁷ Cf. și G. Mihailov, *La langue des inscriptions grecques en Bulgarie*, Sofia, 1943, p. 80 și urm., cu privire la redarea consoanelor geminate latine în textele epigrafice grecești din regiunile trace.

⁸ *Histria I* (București, 1954), p. 533, nr. 17, reluat în *Epigraphische Beiträge zur Geschichte Histrias in hellenistischer und römischer Zeit*, Berlin, 1962, p. 162, nr. 4.

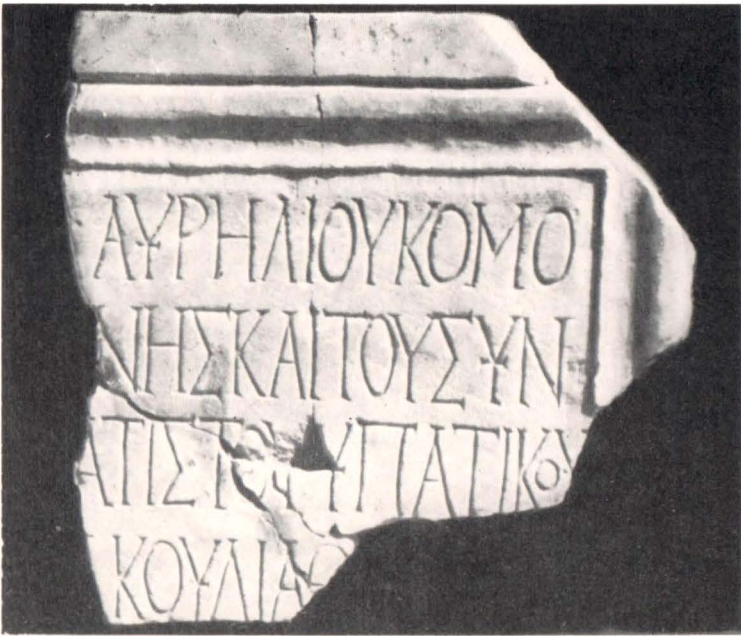

Fig. 1

unei haste înclinate spre stînga, litera distrusă în acest loc n-a putut fi decît triunghiulară. Pentru motive lesne de înțeles neputînd fi vorba de un Δ , nici de un Λ (și el anevoie de combinat cu silaba următoare), trebuie să reținem că ceea ce s-a pierdut în acest loc e un *alpha*, de unde concluzia că numele guvernatorului căzut în rîndul 3 sfîrșea în -AKOY, desinență din toate punctele de vedere corectă și proprie foarte multor *cognomina* romane din epoca imperială.

O altă observație care se impune privește ultima literă a rîndului, pe jumătate distrusă, dar ușor de recunoscut: e vorba de un *theta*, a cărui bară transversală nu se distinge ușor pe fotografie, dar se observă bine pe piatră. Această constatare înlătură ultima ezitare cu privire la litera triunghiulară de după Y, a cărei bază e intrucitva vătămată dar care n-a putut fi decît Δ . Cuvîntul astfel întrevăzut se potrivește cu înțelesul și cu topica frazei avute în vedere: e $\Delta\text{IA}\Theta[\text{E}\Sigma\text{I}\Sigma]$, nu o dată folosit în dedicațiile pentru suverani sau guvernatori cărora li se urează o dispoziție fericită sau o activitate prosperă și care — la locul unde figurează în fragmentul nostru, la genitiv — urma nemijlocit după numele consularului necunoscut.

Cu privire la acesta, primul lucru pe care trebuie să-l reținem e că numele-i întreg trebuie să fi ocupat cea mai mare parte a rîndului 4. În al doilea rînd, că trebuie să-și fi exercitat mandatul între 180 și 193. În sfîrșit — ținînd seamă de faptul că inscripția provine cu multă probabilitate din Callatis⁹ — că provincia unde-și desfășura activitatea n-a putut fi decît Moesia Inferioară.

Din păcate, pentru întreaga domnie a lui Commodus *fasti* celor două Moesii nu ne oferă decît pagini albe. În cazul uneia, nu cunoaștem nici un nume de guvernator între Pertinax și Pompeianus (aproximativ 175—196); în cazul celeilalte, nici un nume între Pertinax și P. Septimius Geta, cu alte cuvinte între ultimul an al domniei lui Marcu-Aureliu și primul an al domniei lui Septimius Severus. La prima vedere, s-ar părea că această lipsă de știri ne oferă o oarecare ușurință de mișcare între 17 martie 180 și 1 ianuarie 193. În realitate, nu face decît să ne îngreuneze sarcina, în măsura în care ne obligă să considerăm ca legați posibili un mai mare număr de consulari ale căror cariere nu le exclud prezența la Dunărea-de-jos de-a lungul celor doisprezece ani și zece luni de domnie a lui Commodus.

În această ordine de idei, un ajutor prețios ne vine de la desinența abia menționată -AKOY, mulțumită căreia investigația poate fi restrînsă numai la foștii consuli ai anilor 160—185 purtători ai unui *cognomen* sfîrșind în -ACUS (eventual în -ACCUS). Numărul persoanelor ce îndeplinesc această condiție nu-i însă prea mare, astfel încît — după ștergerea din listă a numelor lui C. Calpurnius Flaccus, contemporan cu Hadrian și Antoninus Pius¹⁰, și C. Bellicius Flaccus Torquatus, abia mai tînăr decît primul¹¹; după înlăturarea — ca puțin probabilă — a persoanei lui C. Iulius Flaccus Aelianus (despre care singurul lucru știut

⁹ Mai jos p. 132 și n. 25.

¹⁰ PIR² II (Berlin, 1936), p. 52, nr. 268; A. Degrassi, *I Fasti consolari dell'Impero Romano*, Roma, 1952, p. 162.

¹¹ Consul ordinar în 143, în tovărășia lui Herodes Atticus: PIR² I, p. 361, nr. 99 (cf. p. 363, nr. 104); Degrassi, *Fasti consolari*, p. 40.

e că ar fi exercitat consulatul înainte de 198¹²), sîntem inevitabil aduși să ne concentrăm atenția asupra lui Q. Volusius Flaccus Cornelianus, consul ordinar în 174, precum și asupra unui suffect din același an, viitorul împărat P. Helvius Pertinax.

În privința celui din urmă, abia dacă trebuie să mai amintesc că trecerea la administrația celor două Moesii, ca și comandamentul exercitat în Dacia se situează *înaintea* domniei lui Commodus, de vreme ce numirea lui ca legat al Syriei e atestată încă sub Marcu-Aureliu¹³.

Rămîne, deci, Q. Volusius Flaccus Cornelianus, a cărui existență ni-i abia cunoscută și în privința căruia — în afara faptului de a fi fost consul în 174, în tovărășia lui L. Aurelius Gallus¹⁴ — sîntem cu totul lipsiți de știri despre etapele carierei ca și despre cronologia ei¹⁵. În aceste condiții, fără să fie cu desăvîrșire exclusă, presupunerea că ar fi administrat Moesia sub Commodus e puțin probabilă, ba chiar arbitrară, dacă ne gîndim că — în ciuda tendinței manifestate în limba greacă de a înlocui consoanele geminate latine prin consoane simple, mai ales între vocale¹⁶ —, în inscripții un nume ca Flaccus e de cele mai multe ori corect transcris Φλάκκος¹⁷. Concluzia ar fi că, în dedicația pe care-o comentăm, desinența -AKOΣ (-AKOY) ar putea *eventual* să se refere la un Flaccus (fără a exclude pe Volusius Flaccus însuși¹⁸), dar că — privită cu luare aminte — ipoteza apare cu totul neverosimilă.

Osebit de consularii domniei lui Marcus Aurelius bănuți de a fi îndeplinit o misiune în Moesia înainte de a trece la conducerea Britanniei sau a Spaniei Citerior (potrivit unei scheme de avansare ale cărei reguli au fost de curînd desprinse din documentele vremii¹⁹), mai trebuie luați în considerație un număr oarecare de senatori ale căror cariere ne sînt în parte necunoscute, dar în privința cărora se poate face presupunerea că au dobîndit consulatul la datele prescrise de lege. Firește, o asemenea cercetare ar risca să devină repede fastidioasă, dacă — pentru a ne ușura alegerea și a o orienta totodată — n-am avea la dispoziție o indicație atît de binevenită ca terminația *cognomen*-ului necunoscut, de care a mai fost vorba dar la care trebuie acum să ne întoarcem.

Se întîmplă într-adevăr că, dintre persoanele de rang senatorial trăitoare în ultima treime a secolului al II-lea și purtînd un *cognomen*

¹² RE X (1917), col. 588, nr. 233 (Hohl); G. Barbieri, *L'Albo senatorio da Seltimio Severo a Carino*, Roma, 1952, p. 71, nr. 293.

¹³ SHA, *Vita Pert.*, 2, 10: „Cassiano motu composito e Syria ad Danuvii tutelam profectus est atque inde Moesiae utriusque, mox Daciae regimen accepit. bene gestis his provinciis Syriam meruit”. Cf. A. Stein, *Die Legaten von Moesien*, Budapest, 1940, p. 80–81; *Die Reichsbeamten von Dazien*, Budapest, 1944, p. 48. În legătură cu primele trepte ale carierei lui Pertinax, anterioare intrării sale în Senal, vezi și H.-G. Pflaum, *Les carrières procuratoriennes équestres dans le Haut-Empire romain*, Paris, 1960, I, p. 451–454 (nr. 179).

¹⁴ Degrassi, *Fastii consolari*, p. 49.

¹⁵ Tot ce se poate spune în această privință e că, cu multă probabilitate, făcea parte dintr-o familie senatorială: PIR³ I, p. 313, nr. 1516.

¹⁶ Cf. G. Mihailov, citat mai sus p. 128, n. 7.

¹⁷ Un exemplu oferit de hazardul unei lecturi recente: IGR IV 860 (cu îndreptările lui L. Robert, în volumul *Laodicée du Lycos. Le Nymphée*, Paris-Québec, 1969, p. 265).

¹⁸ În această ordine de idei, nu trebuie uitat nici faptul că cele *tria nomina* ale lui Volusius abia ajuns să umple o lacună care, după pilda rîndurilor 1–3, trebuie să fi numărat între 22 și 24 de litere.

¹⁹ Jenő Filtz, *Die Laufbahn der Statthalter in der römischen Provinz Moesia Inferior*, Weimar, 1966, p. 55 urm.

terminat la genitiv în -AKOY, una se impune cu precădere atenției noastre, ale cărei caracteristici ne-o înfățișează ca pe un posibil guvernator al Moesiei sub Commodus. E vorba de C. Pantuleius Graptiacus, despre care avem știri că a guvernat Tracia ca legat pretorian sub Marcu-Aureliu, și mai precis în 172²⁰. După încheierea acestei misiuni i se pierde urma, așa fel că nu numai nu-i cunoaștem anul consulatului, dar, riguros vorbind, n-avem măcar certitudinea că ar fi ajuns să exercite magistratura supremă. În aceste condiții, poate că s-ar cuveni să ne oprim de la speculații privind viața-i ulterioară, sau să ne rezervăm judecata, dacă fragmentul de inscripție pe care-l comentăm n-ar veni să ne ofere — o dată cu indicii certe pentru întregirea rîndului 4 — posibilitatea de a întrevădea fie și numai o etapă nouă din cariera personajului în discuție.

Îmi dau bine seama că argumentul e departe de a fi decisiv, în sensul că desinența potrivită pentru Graptiacus s-ar mai potrivi poate și altor senatori din aceeași epocă și de același rang, ale căror activități și chiar existențe ne sînt astăzi necunoscute. Dar, în așteptarea documentelor în măsură să ne îmbogățească cunoștințele în materie, n-avem oare dreptul — și chiar datoria — să punem la contribuție documentele actualmente disponibile? Iar dacă, în cazul ce ne reține atenția, numele și persoana lui Graptiacus permit o înțelegere mulțumitoare a dedicației callatiene, n-am da oare dovadă de hipercriticism așteptînd — pentru a încerca o întregire a textului — ca prosopografia epocii Antoninilor să fi realizat progrese ce se vor lăsa probabil multă vreme așteptate?

Așa stînd lucrurile, decît să renunț la unica reconstituire a faptelor astăzi posibilă, în nădejdea revelațiilor pe care ni le-ar putea aduce o descoperire viitoare, prefer să trec la examenul ipotezei potrivit căreia, după întoarcerea din Tracia și exercițiul unui consulat a cărui obținere n-a putut întîmpina în mod normal piedici de vreun fel²¹, Pantuleius Graptiacus ar fi fost chemat să administreze Moesia Inferioară, fie în ultimii ani ai domniei lui Marcu-Aureliu, fie — mai probabil — în prima jumătate a domniei lui Commodus. În primul caz, s-ar fi găsit în fruntea provinciei la urcarea pe tron a acestuia, ceea ce explică întrucîtva momentul ales pentru săparea dedicației; în celălalt, un mai lung interval între misiunea din Tracia și cea din Moesia ar oferi o margine de timp suficientă nu numai pentru promovarea la consulat, dar și pentru numirea — după consulat — la administrația provinciei de la gurile Dunării.

Dintr-un punct de vedere strict epigrafic, conjectura [ΓΑΙΟΥΥ ΗΑΝΤΟΥΛΕΙΟΥ ΓΡΑΠΤΙ]ΑΚΟΥ nu prezintă nici o dificultate, dat fiind că lungimea mijlocie a rîndurilor de început ale dedicației, cu întregirile propuse, variază între 43 și 46 litere și că, în cazul rîndului 4, pe lîngă cele *tria nomina* ale guvernatorului, ni s-a părut a recunoaște cuvîntul ΔΙΑΘ[ΕΣΕΩΣ], cu multă probabilitate urmat de ΚΑΙ. La rîndul ei, copula ne obligă să ne gîndim fie la o expresie de caracterizare a per-

²⁰ Cf., la interval de patruzeci de ani, încheierile concordante ale lui A. Stein, *Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia*, Sarajevo, 1920, p. 30—31, și Georgi Mihailov, in IGB III, p. 23.

²¹ Stein, *Römische Reichsbeamte der Provinz Thracia*, p. 92 urm., relevă cu dreptate împrejurarea că mai mulți guvernatori pretorienii ai Traciei din secolul al II-lea au primit consulatul îndată după întoarcerea la Roma, unii chiar în lipsă, în timp ce-și îndeplineau feluritele misiuni provinciale.

soanei legatului sau a guvernării lui, fie la invocarea uneia sau mai multor autorități locale, a căror înșirare — la genitiv — a putut urma nemijlocit după numele guvernatorului. Nu-i greu de văzut, într-adevăr, că frazeologia inscripției e de un tip deosebit de sobru pentru vremea când a fost concepută și că lipsa epitetelor onorifice pentru împărat și familia lui ne dă dreptul să credem că la fel vor fi stat lucrurile și pentru trimisul său la Dunăre. După KAI, la sfârșitul rîndului 4, propun deci să se citească ΒΟΥΛΑΣ (ceea ce ridică lungimea rîndului la 44 de semne), iar la începutul rîndului 5, urmarea firească a formulei așteptate: ΚΑΙ ΔΑΜΟΥ ΚΑΛΛΑΤΙΑΝΩΝ.

Opresc aci conjecturile, dar înainte de a pune capăt acestei note aș vrea să previn o eventuală obiecție privind proveniența dedicației și deci posibilitatea ca guvernatorul necunoscut — oricare ar fi fost el — să fi administrat Tracia, și nu Moesia Inferioară. La aceasta se poate răspunde fără zăbavă că mențiunea lui Commodus în primul rînd al textului exclude posibilitatea ca inscripția să dateze din anii când Graptiacus administra Tracia, cu alte cuvinte 172—173. De altă parte, titlul ὑπατικός atribuit legatului necunoscut dovedește că provincia de el condusă nu era o provincie pretoriană, ci consulară, ca Moesia Inferioară. În această ordine de idei, nu se poate trece cu vederea, e adevărat, împrejurarea că cel puțin doi guvernatori ai Traciei poartă în documente titlul ὑπατικός²². Dar această anomalie a fost bine explicată de Stein, care a arătat că în secolul al III-lea, și chiar în vremea Antoninilor, legații imperiali ai mai multor provincii pretoriene au îmbrăcat magistratura supremă fie îndată după expirarea mandatului provincial, fie în timpul misiunii respective²³. Astfel, fie și numai în teorie, s-ar putea presupune că Graptiacus și-a primit consulatul — și deci și titlul ὑπατικός — în timpul petrecut în Tracia, dacă documentele care ne-au păstrat ecoul trecerii lui la administrația acestei provincii nu i-ar da, fără excepție, titluri care trădează calitatea-i de pretorian²⁴.

Așa stînd lucrurile, trebuie să admitem că orice posibilitate de a lega fragmentul nostru de prezența lui Pantuleius în Tracia e exclusă. În schimb, cum socot a o fi lăsat să se înțeleagă, datarea dedicației din anii activității lui în Moesia, sub domnia lui Commodus, nu numai că nu ridică dificultăți, dar se și potrivește cu ceea ce știm despre proveniența inscripției, multă vreme în posesia doctorului Slobozianu și, deci, cu multă probabilitate, achiziționată în Mangalia sau în satele din împrejurimi, de unde vin cele mai multe „antichități” altădată în această importantă colecție²⁵.

²² P. Aelius Severianus Maximus (AEM, VIII, 1884, p. 217, nr. 43 = IGR I 794); Q. Atrius Clonius: IGB III 907, 908.

²³ Mai sus nota 21 și, în cartea în mai multe rînduri citată a lui Stein, *Reichsbeamte der Provinz Thracia*, exemplele înșirate la p. 92, n. 1.

²⁴ IGB III 878: ἡγουμένου τοῦ ἔθνους; 1691: ἡγε[μ]ονεύον[τος τῆς κτλ.]

²⁵ Inventarul muzeului Eforie (format în cea mai mare parte din colecția Slobozianu) dă ca loc de proveniență a inscripției Mangalia. Despre alte documente epigrafice strînse ani de-a rîndul de doctorul Slobozianu în teritoriul callatian, vezi I. I. Russu, în *Dacia*, n.s., I, 1957, p. 179, n. 1, precum și notița necrologică scrisă de Em. Popescu în *Studii și cercetări de istorie veche*, XIII, 1962, p. 485—486.

În încheiere, îmi îngădui să transcriu fragmentul studiat, cu întregirile propuse :

[Ἐπὲρ τῆς τοῦ κυρίου αὐτοκράτορος Μάρκου] Αὐργλίου Κομό-
[δου Σεβαστοῦ τύχῃς τε καὶ αἰωνίου διαμ]ονῆς καὶ τοῦ σύν-
[παντος αὐτοῦ οἴκου καὶ ὑπὲρ τῆς τοῦ κρ]ατίστου ὑπατικοῦ
[Γαίου Παντουλείου Γραπτι]ακοῦ διαθ[έσεως καὶ βουλᾶς]
[καὶ δάμου Καλλατιανῶν ²⁶]

LÉGAT INCONNU DE LA MÉSIE INFÉRIEURE DANS UNE INSCRIPTION DE CALLATIS

(RÉSUMÉ)

Une dédicace fragmentaire de Callatis (aujourd'hui au Musée archéologique de Constantza) nous ayant conservé le souvenir d'un gouverneur de la Mésie Inférieure dont le *cognomen* — au génitif — finissait en -AKOY, on cherche à préciser son identité, en tenant compte du fait que l'empereur en l'honneur de qui l'inscription a été gravée et dont le nom est mentionné à la première ligne du texte était sûrement Commode.

Les fastes de ce règne ne nous ayant conservé le souvenir d'aucun légat de la province des Bouches du Danube et la prosopographie du dernier tiers du IIe siècle ne nous offrant non plus d'indication faite pour éclairer le petit problème qu'on s'est proposé de résoudre, l'auteur estime que jusqu'à nouvelle découverte on est autorisé à supposer que l'inconnu en question pourrait être C. Pantuleius Graptiacus, légat prétorien de la Thrace sous Marc Aurèle, vraisemblablement consul entre 173—180 et, pour autant qu'on en puisse juger, sur la foi de notre inscription, légat consulaire de la Mésie dans la première moitié du règne de Commode.

²⁶ Abia dacă mai trebuie să amintesc că, începând din epoca elenistică, limba inscripțiilor din Callatis e *κοινή*, dar că fonetismul dorian se menține până-n perioada romană în expresiile „făcute” și mai ales în documentele oficiale. Cf., cu titlu de exemplu, SEG I 327 (de completat cu fragmentul publicat de mine în Studii clasice, VIII, 1966, p. 239—240) și decretul în cinstea lui Isagoras fiul lui Iatrocles, editat de I. I. Russu în Dacia, n.s., I, 1957, p. 179 urm.